

Than Gyula

Írta: Szele György

Than Gyula emlékét elsősorban is az teszi minden tiszteletünkre méltóvá, hogy a 16 éves fejfel gyámoltalan árvaságra jutott szegény kis fiú, kinek három kisebb testvéréről is gondoskodnia kellett, ezekben a reménytelen időkben növekedett a maga erején városatyává, sőt mi több: Debrecen város általánosan tisztelt és szeretett honoráciorává, kinek földi porait tízezrek őszinte gyásza kísérte a debreceni Szent Anna-utcai temetőben magaépíttette családi sírboltba. Pedig amellett, hogy teljesen szegényen kezdte pályafutását, a szegények egyetlen, de méltó kárpótlását: az anyagi és erkölcsi függetlenséget, akkor is sértetlen épségben tudta megőrizni, mikor már egyik legtöbb adót fizető polgára volt Debrecen városának. Than Gyula pályafutása, amerikai előfeltételek híjján is, a legizmosabb és legrokonszenvesebb amerikai karriernek lendületével ível a tiszta magasságok felé. A magyar társadalom hagyományos rokonszenve, amellyel a magacsinálta nagystílusú amerikai életpályák felé tekintett, de amely felerészben mindig a kedvező amerikai életviszonyoknak szólt, Than Gyulát teljes egészében, személy szerint illeti.

Pedig Than Gyula karrierje nem olyan foglalkozáshoz fűződik, amelyről azt lehetne állítani, hogy — különösen abban az időben — valami nagyon kedvezett volna neki a konjunktúra. 1897-ben Debrecenben lapvállalatot alapítani s arra egy népes család mindennapi kenyerét tenni fel, ahhoz mégoly fürge és merész vállalkozói szellem sem lett volna egymagában elegendő. Ahhoz az első amerikai telepések bibliás hite és vadonirtó munkaereje kellett. És még valami, ami Than Gyula diadalmas életét mindennél inkább megmagyarázza ...

Than Gyula változatlan népszerűségnek örvendő lapja, a *Debreceni Újság*, harminc s egynéhány éven át rendkívül érdekes dokumentuma annak, hogy gazdája és irányító lelke valóban a platóni követelmények szerinti tiszta, szelíd, jóságos lélek volt. Hányszor, ó de hányszor hozta elébe ez a viharos emberöltő a szinte kényszerítő alkalmat, hogy a korlátlan rendelkezésére álló betűhadsereggel fájó elégtételt vegyen krisztusi életideáljainak megbántásáért. És Than Gyula, aki ezt az életideált jobban szerette, mint amennyire annak ellenségeit gyűlölni tudta, hosszú szerkesztői és lapkiadó-tulajdonosi pályafutása alatt soha, egyetlen szót le nem írt és le nem engedett írni

újságjában, amire bárki is keserőséggel gondolhatna vissza. Emelkedett, szép magyar világnézetét száz százalékgig tudta szolgálni lapjában úgyis, hogy a Debreceni Újságot a város mindenrendű és rangú olvasója 30 éven át az objektív hírszolgálat és igazmondás kiváltságos szervként olvasta.

Than Gyula, legalább a maga portáján, visszaadta a *hírlapot* régi, nemes, magyar hivatásának: a köz elfogulatlan és önzetlen szolgálatának. Ebben rejlik a titka annak, hogy mialatt helyoen és szerte az országban lapok jöttek és lapok múltak, mint a tiszavirág, a Debreceni Újság mélyrebocsátott gyökereinek életerejével még a háborút nyomonkövető gazdasági kataklizma sem tudott megbirkózni. Mert a Debreceni Újság nem rideg üzleti vállalat, hanem boldog emlékezetű gazdájának szelíd, jó lelke érdeméből Debrecenben az első pillanattól fogva *közszükséglet* volt.

Közszükséglet volt, mint Than Gyulának úgyszólván egész, nagysugarú közéleti forgolódása. Akár mint a népszerű és kedves Vig esték rendezője, vagy a Szent Erzsébet Nőegylet titkára és a háborús Vöröskereszt megbízottja, akár mint az országgraszoló pompás debreceni Dalosünnep megszervezője, akár mint életpepszdító lelke és esze ötödfél évtized óta a debreceni hazafias, egyházi és társadalmi megmozdulások végeláthatlan sorának; Than Gyula elévülhetetlen érdemeket szerzett és nevének ércnél is maradandóbb emléket állított azáltal, hogy úri szeretetreméltósága érdeméből Debrecen társadalmában hidak épültek a lelkek között ott is, ahol önelküle talán örökös maradt volna a szakadék. Annak a megállást nem engedő töméntelen gondnak és súlyos felelősségnek a hordozását, amit Debrecen társaséletének fellendítése érdekében 45 éven át Than Gyulán kívül senki el nem vállalt — de nem is bírt volna —, még abban az esetben is áldozatnak kellene mondanunk, ha az ő számára az, a közmegebecsülésen kívül, valami kézzelfoghatóbb eredménnyel jár is.

Than Gyula közéleti pályafutásának summája: a keresztyén életáldozat volt.

Ideális lelkületében leli magyarázatát az is, hogy egy egész sereg színműve, amely magyaros, tiszta derűjével Bérczik Árpád termékeny és a maga idejében oly igen népszerű múzsájára emlékeztet, a debreceni színpadról több mint száz előadás után sem jutott be az ország irodalmi életének vérkeringésébe, mert az áldozatok embere a maga fenkölt magyar izlését feláldozni mégoly kecsesgető előnyökért sem volt hajlandó.

Vele egy fájdalmasan nélkülözött kedves szín lobbant ki a debreceni napsugárból. Aki a patriarchális régi jóvilág szapora temetkezése fölött valaha is könnyet hullatott, az Than Gyula még mindig korai elmúlását méltán sirathatja.

Tordai Adorján

Írta: Komáromi János

Ma már ő is pihen valamelyik pesti temetőben, nem várva semminemű fizetésemelést többé, miután előbb vagy negyedfél évtizeden át szolgálta ki a nyájas olvasókat. A *Budapesti Hírlap*-nál volt ugyan felelős szerkesztő is, de rövid ideig mindössze. Mintha újból visszavágyott volna az éjszakai szerkesztői asztal mellé.

Mert Tordai Adorján szerkesztő úrról lesz szó. Az ő emlékezetét szeretném följújtani néhány pillanatra. Kegyelettel és hálával.

1914 kora tavaszán kerültem vele közelebbi érintkezésbe, midőn a *Budapesti Hírlap* akkori felelős szerkesztője éjjeli munkatársnak rendelt be, valami hat hónapra. Abban az időben este 10 órától lapzártáig Tordai Adorján szerkesztett s pótszerkesztő gyanánt szegény Sággy Feri fungált mellette, akinek — Isten nyugtassa meg! — élete minden vágya abban kulminált, hogy bár lehetne egyszer önálló hatásköre neki is ... Sajnos, ez az égő reménykedése tökéletes fikció maradt mindvégig.

Este tíz óra után már ott ült az asztalnál Tordai Adorján szerkesztő úr s elvéte vakart egyet a kerek szakállán, miköföen kéziratot olvasott. Sokat, nagyon sokat kellett olvasnia gondoktól zaklatott életében, pedig hibás is volt a félszeme. Hogy gondoljai lehettek, körülbelül jól sejtettem, ámbár ő maga soha egyetlen szót nem ejtett róla. Valahányszor ugyanis — úgy éjjel egy óra után — fölállt, hogy a nyomdába néz át, egy mélyet sóhajtott. Ám ez a sóhaj olyankor is fel-felszakadt belőle és remegtetett szíven, ha némi kézirat-szünet következett s ő szétpillantván keveset, tenyerébe csüggesztette a fejét.

Ezek az éjszakákön családja jövendő sorsa járhatott az eszében Tordai Adorján szerkesztő úrnak. Mert jó férj és jó apa volt s különben is jóság az egész ember. És hű szolgája vállaltának, amelynek *egy* emberöltön át volt munkatársa. Helyzetén *úgy* próbált javítani később, hogy éjszakánként ő tudósította az egyik bukaresti román lapot. A tudósítást persze nem maga végezte, hanem fogadott két, újságírónak pályázó, elszánt alakot, úgynevezett slapajt s e két zengőtorkú ifjú aztán — a szerkesztőség oldaltető telefonszobájából — minden éjjel Bukarestbe kiabálta le az aznapi híryanagot, melyet a román lap szerkesztőségében egy magyarul értő újságíró vett föl gyorsírással. Fölváltva diktált telefonba a két slapaj, miközben oly üvöltést vittek végbe, hogy zengett bele a *Budapesti Hírlap* palotája. E ténykedésük révén sikerült is rövidesen kiverekedniük az „üvöltő dervis” elnevezést.

Sokáig vissza fogok még emlékezni ezekre a tavaszi és nyáreleji éjszakákra 1914-ből!